

"שלא כאגדת המוצא על שאר אומות העולם, מתחילה אגדתו של עם עולם [=העם היהודי], לא באוטוכטוניה*, רק אביו של מין האדם לוקח מן האדמה, ואף הוא בגופו בלבד; ואילו אבי האומה הוא גר שבא מרחוק. בצו האלוהי אליו, לצאת מארצו וממולדתו אל הארץ אשר יראה לו האלוהים, פותחים דברי ימיו של ישראל, כפי שמסופרים הם בכתבי הקודש. ולעם הוא נעשה, הן בדמדומי ימי קדמותו והן לימים לאורה המלא של ההיסטוריה, בגלות, תחילה במצרים, ולאחר מכן בבבל...

לפיכך לעומקו של דבר, שלו היא רק כארץ געגועיו - כארץ הקודש. לפיכך אף בשבתו על אדמתו - שלא כשאר האומות - יעורער על זכות קניינו המלאה במולדתו: אין הוא אלא גר ותושב בארצו; 'כי לי הארץ' אומר לו אלוהים; קדושת הארץ מפקיעה אותה מחזקתו התמימה אף בשעה שיכול הוא להחזיק בה."

(פרנץ רוזנצווייג, כוכב הגאולה, עמ' 324-322)

*אוטוכטוניה - מקורה של המילה ביוונית והיא מבטאת קשר ילידי של עם לארצו, עם שנולד בארצו.

לפי פרנץ רוזנצווייג, היכן "קם העם היהודי"?
במה שונה חוויית גרות (עם שהגיע מארץ אחרת) מחווייה של ילידות (עם שנולד בארצו)?
איך התודעה השונה יכולה לעצב התנהגות שונה?

חלק ב'

ממצרים יצאו ישראל ללכת אל נחלתם, או ניתן לומר, אל נחלותיהם, שכן שתי ארצות ניתנו להם במקביל - מולדת של ספר ומולדת של קרקע. כל השנים חיו ישראל בשתי המולדות הללו במקביל, הגם שלא שווה בשווה, שכן יש תקופות של חוסר קשר בין השתיים, ואפילו של מלחמה. יש זמנים בהם מחוברים היהודים לארצם שבספר ומתרחקים עד מאוד מן הארץ שדמות עפר לה, ויש תקופות בהן הם משוקעים בקרקע והספר מיטשטש לגביהם והולך. החלום הוא שבאחרית הימים יחפפו שתי המולדות הללו ויהיו לבשר אחד ולרוח אחת. (רבקה מרים, דימוי: כתב עת לספרות, אמנות, בקורת ותרבות יהודית, 8: 55-54, 1994)

לתחושתכם, באיזו מולדת אנחנו נמצאים כעת?
האם אתה שותפים לחלום שתהיה חפיפה בין שתי המולדות? מה צריך לעשות לשם כך?

(

על חלומות ואבנים

אלף עמים עקר האר סולם אבן חלום

למנחה: הצעה לסבב פתיחה והיכרות – כל משתתף בוחר מילה אחת ומסביר לקבוצה מה משמעותה בעבורו היום.

הקדמה

אדם צריך חלום. עם צריך חלום.

איך מתמודדים עם האבנים שבדרך? איך מחברים שמים וארץ, חלום ומציאות, עבר הווה ועתיד?

בלימוד שלפנינו נקרא יחד שני סיפורים – סיפור חלום יעקב והסיפור הסמוך אליו – האבן שעל פי הבאר. ננסה למצוא יחד מכוח הסיפור ומתוכנו מחשבות ותובנות.

יעקב יוצא לדרכו מתוך בדידות קשה. איש נמלט מפחד אחיו המבקש להורגו. הפסוקים מיטיבים להעביר לנו את חוויית הבדידות. המסע שאליו יעקב יוצא כעת יעקב יסתיים בשיבה שלו הביתה עם משפחתו הגדולה. הסיפור שפותח ביעקב הבודד מסתיים בתחילתה של אומה.

חלק ראשון

הרגעים הראשונים שמבשרים את התהוות האומה מתרחשים בסיפורנו, והם כרוכים בחלום.

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה. וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָּא הַשָּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשָּׂם מְרָאשׁוֹתָיו וַיִּשְׁכַּב בְּמָקוֹם הַהוּא. וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֹלֶם מָצַב אֶרְצָה וּרְאשׁוֹ מֻגָּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מַלְאָכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בוֹ. וְהִנֵּה יְהוָה נֹצֵב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ וְאַלֵּהִי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְנֶנָּה וְלִזְרַעָהּ. וְהִנֵּה זֶרְעֶךָ כְּעֹפֶר הָאָרֶץ וּכְפִרְתָּ יָמָה וְקִדְמָה וְצִפְנָה וְנִגְבָּהּ וְנִבְרָכּוּ בָּהּ כָּל מְשִׁפְחוֹת הָאָדָמָה וּבְזֶרְעָהּ. וְהִנֵּה אֲנִי עֹמֵד וְשֹׁמְרֵתִיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֶךְ וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל הָאָדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ.

בראשית פרק כח, י-טו

- חשבו על הרגע הזה – איש בודד, נרדף על ידי אחיו. חולם חלום. שימו את עצמכם במקומו של יעקב – מה עושה לכם החלום?
- עקבו אחר המופעים של האבן בסיפור. חשבו על האבן. מה מייצגת אבן בעולם הדימויים שלנו? מדוע האבן הופכת להיות כל כך מרכזית בעיני יעקב?
- מוזמנים לקרוא את שירה של לאה גולדברג שמתבונן במשמעות מסוימת של האבן.

הנחל שר לאבן / לאה גולדברג

ואדע כי נגעתי בלב נאָלם:
אני המְשׁוֹרֵר והיא – העולם.

את האבן נשקתי בצַנֵּת חלומה,
כי אני המְזֻמָּר והיא הַדִּמְיָה,
היא הַחִידָה ואני הַחֵד,
כי שְׁנֵינוּ קִרְצָנוּ מִנְצָח אֶחָד.

את האבן נשקתי, את בְּשֹׁרֶה הַבּוֹדֵד.
היא שְׁבוּעַת אֲמוֹנִים ואני הַבּוֹגֵד,
אני הַחוֹלֵף והיא הַקָּיִם,
היא סוֹדוֹת הַבְּרִיאָה ואני – גְּלוּיִם.

על חלומות ואבנים

חלק שני

מיד לאחר סיפור החלום יעקב יוצא לדרכו. התחנה הבאה בדרכו, היא הבאר:

וַיֵּשָׂא יַעֲקֹב רִגְלָיו וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְּנֵי קְדֵם. וַיֵּרָא וְהִנֵּה בָּאָר בְּשׂוּדָה וְהִנֵּה שָׁם שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן הַבָּאָר הָהוּא יִשְׁקוּ הָעֲדָרִים וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל פִּי הַבָּאָר. וַנֹּאסְפוּ שָׁמָּה כָּל הָעֲדָרִים וַיִּגְלְלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וְהִשְׁקוּ אֶת הַצֹּאן וְהִשְׁיִיבוּ אֶת הָאֶבֶן עַל פִּי הַבָּאָר לְמַקְוֶה. וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחֵי מַאִין אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מִחֹרֶן אֲנַחְנוּ. וַיֹּאמֶר לָהֶם הִידְעַתֶּם אֶת לְבֹן בֶּן נַחוּר וַיֹּאמְרוּ יָדְעֵנוּ. וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשְׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם וְהִנֵּה רָחֵל בְּתוּ בָּאָה עִם הַצֹּאן. וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא עֵת הָאֶסֶף הַמְּקֵנָה הַשָּׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ. וַיֹּאמְרוּ לֹא נוּכָל עַד אֲשֶׁר יֹאסְפוּ כָּל הָעֲדָרִים וַיִּגְלְלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּאן. עוֹדְנוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְרָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאֵבִיהָ כִּי רָעָה הוּא. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רָחֵל בֵּת לְבֹן אַחֵי אִמּוֹ וְאֶת צֹאן לְבֹן אַחֵי אִמּוֹ וַיִּגֶשׁ יַעֲקֹב וַיִּגְּלֵל אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וַיִּשֶׁק אֶת צֹאן לְבֹן אַחֵי אִמּוֹ.

בראשית פרק כט, א-י

הסיפור פותח בתיאור מפורט של באר ועליה אבן. אנחנו, שקראנו את הסיפור הקודם, יודעים שהאבן נושאת איתה משמעות.

- הבה נתבונן באבן שעל הבאר. מה תפקידה בתוך הסיפור?
- מה קורה ליעקב כשהוא גולל את האבן, איזו תחושה הוא חווה?
- מה הקשר בין האבנים בשני הסיפורים?

בסיפור הראשון — סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. בסיפור השני — יעקב מסיר את האבן ומתגלה הבאר העמוקה.

- מה משותף לשני הסיפורים ומה ההבדל ביניהם?
- איזו משמעות יכולה להיות לסיפורים הללו ביחס לאנשים פרטיים, וביחס אליכם? איזו משמעות יש לסיפורים הללו כסיפור ההתהוות של העם?

היינו כחוזרים אל חלום / אמיר גלבע

היינו כחוזרים אל חלום.
קושרי נתוקים אל שולם.
שוב עלה זוהר על גגות ירושלים
שקשץ צעיר.
ואם ער ואם חולים
סלם נצב, בו לעלות
חתר עם שולם.

קרדיטים לקטעי השירה:

לאה גולדברג, "הנחל שר לאבן", בתוך: 'שירים', ספרית פועלים, 1973, כרך ב.
© כל הזכויות שמורות להוצאת הקיבוץ המאוחד.

אמיר גלבע, "היינו כחוזרים", בתוך: 'שירים בבקר בבקר', הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1953.